

การพัฒนาการท่องเที่ยวบนพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษ*

Tourism development in special economic areas

ทัศนีย์ ปิยะเจริญเดช

Tassanee piyajaroendeche

บริษัทปันสุข 88 จำกัด

Punsook 88 Company Limited

E-mail: Tassanee.puuu@Gmail.com

๙-----๓

บทคัดย่อ

การท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศในระยะสั้น รวมทั้งสร้างภูมิคุ้มกันและวางรากฐานระบบเศรษฐกิจและสังคมระยะยาว การพัฒนาการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับศักยภาพและบทบาททางเศรษฐกิจของพื้นที่โดยให้คนในชุมชนมีส่วนร่วม เป็นการวางรากฐานและพัฒนาประเทศให้มีเศรษฐกิจที่เข้มแข็งได้ พื้นที่เศรษฐกิจพิเศษจึงเป็นเป้าหมายที่สำคัญที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยว ภายใต้กลยุทธ์ที่ส่งเสริมสนับสนุนอำนวยความสะดวกและให้สิทธิพิเศษบางประการในการดำเนินกิจการต่างๆ อนึ่งการพัฒนาการท่องเที่ยวบนพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษ จะต้องพัฒนาควบคู่กันไปกับบริบททางสังคมอันได้แก่ ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นและสิ่งแวดล้อม ปัจจัยสำคัญที่จะต้องพัฒนาได้แก่ แหล่งท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวก การบริการและผลิตภัณฑ์ของแหล่งท่องเที่ยว เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้สนใจและสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจเพื่อให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

คำสำคัญ: การพัฒนา; การท่องเที่ยว; พื้นที่เศรษฐกิจพิเศษ

---

* Received August 2, 2019; Revised August 28, 2019; Accepted September 15, 2019

ABSTRACT

The tourism had an important role in the national economic development in the short-term including creating the immunity and laying the foundations for long-term economic and social systems. Tourism development according to the economic potential and economic of the area by people participation in the community can lay the foundation and develop the country to be strong economy. Therefore, special economic area was important targets that are suitable for tourism development under the strategy of promoting, supporting, directing and granting some privileges in business operations. However, tourism development in economic areas must develop in tandem with the social context including local arts and culture and environment. Important factors that must be developed are tourist attraction, services and products of tourist attractions to attract the tourists to have attention and economic value creation for further sustainability

Keywords: Development; Tourism; Special Economic Area

บทนำ

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมบริการที่สร้างรายได้ให้แก่ประเทศและประชาชนในทุกระดับชั้น ณ สถานที่ท่องเที่ยวในหลายแห่งจำนวนมากก่อให้เกิดการใช้จ่ายในกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับการท่องเที่ยวไม่ว่าจะเป็นการเดินทาง ที่พัก อาหาร ของที่ระลึก รวมไปถึงกิจกรรมนันทนาการต่างๆ ทั้งนี้การท่องเที่ยวยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจ ที่สร้างงานสร้างรายได้ให้กับประชาชนในพื้นที่ (ศูนย์วิจัยกสิกรไทย, 2561) การหลังไหลเข้ามาของนักท่องเที่ยวในพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษจะพบกับการท่องเที่ยวในรูปแบบเดิมซ้ำกันซึ่งไม่มีการพัฒนาหรือการปรับเปลี่ยนแต่อย่างใด เมื่อมองรูปแบบการท่องเที่ยวแล้วในภาพรวมจะเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวเพื่อขายสินค้าเฉพาะอย่าง โดยไม่คำนึงถึงการนำเสนอคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นองค์ประกอบหนึ่งของสินค้า เรื่องราวประวัติศาสตร์

วัฒนธรรม ซึ่งจะเป็นเรื่องรวมที่ดึงดูดสร้างความสนใจให้นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยี่ยมเยือนได้มากขึ้น (บุญเลิศ ตั้งจิตวัฒนา, 2542) การพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและชุมชน ดังนั้นหลักการพัฒนาการท่องเที่ยว จึงมีหลักเกณฑ์ เช่น การมีส่วนร่วมของชุมชน การสร้างโอกาสการจ้างงานที่มีคุณภาพ ความสอดคล้องระหว่างแผนการท่องเที่ยวและผู้ประกอบการ การมีผลกระทบจากการท่องเที่ยว รวมไปถึงการแก้ไขเพื่อการพัฒนาเป็นต้น (ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์, 2537)

เขตพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษ เป็นที่รู้จักมานานพอสมควร แต่หากถามว่าลักษณะใดจึงเรียกว่า เขตเศรษฐกิจพิเศษ จะได้คำตอบแทนที่หลากหลายและแตกต่างกันออกไป สิ่งที่เราเรียกว่าพิเศษ การได้รับสิทธิพิเศษทางด้านต่างๆ ที่เอื้อต่อการลงทุน ไม่ว่าจะเป็นสิทธิพิเศษทางภาษีอากร การส่งเสริมการลงทุน ความพร้อมของปัจจัยการผลิต การอำนวยความสะดวกในการดำเนินธุรกรรมและบริการพื้นฐานต่างๆ ตั้งแต่ระบบขนส่ง ไฟฟ้า ประปา ฯลฯ และจะมีคำเรียกเฉพาะที่แตกต่างกันออกไป เช่น เขตเศรษฐกิจพิเศษ (Special Economic Zone) เขตอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก (Export Processing Zone) คลังสินค้าทัณฑ์บน (Bonded Warehouse) และเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน (Special Border Economic Zone) (ดำรง แสงกวีเลิศ, 2545) ดังนั้นจึงต้องมีการศึกษาถึงรูปแบบของการพัฒนาการท่องเที่ยวท่องเที่ยวบนพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษ เพื่อสามารถนำไปสู่การส่งเสริมคุณค่าการท่องเที่ยวให้มีความสมดุลและมีความสอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรมและสังคมอย่างเป็นระบบที่ยั่งยืนต่อไป

การพัฒนาการท่องเที่ยว

1. ความหมายของการพัฒนาการท่องเที่ยว

การพัฒนา ในภาษาไทยนั้นมาจากคำว่า “วฒฺณน” การทำให้เจริญ แต่เมื่อมาใช้เป็นคำแปลของ “Development” ในภาษาอังกฤษ จะมีความหมายเกินความไปถึง การกระทำให้ดีขึ้นจากที่เป็นอยู่ โดยการนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ เข้าไปปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหรือนำวิชาการที่แปลกใหม่เข้ามาใช้ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546) ดังนั้นการพัฒนาการท่องเที่ยว จึงหมายถึง การใช้ทรัพยากร การท่องเที่ยว เช่น ธรรมชาติ

โบราณสถาน วัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่นที่มีอยู่อย่างจำกัดอย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยการนำมาใช้เกิดประโยชน์สูงสุดทั้งในปัจจุบันและอนาคตพยายามลดความเสียหายที่จะเกิดขึ้นจากการใช้ทรัพยากร (ศิริ ฮามสุโพธิ์, 2543) การกำหนดแนวทางการใช้ประโยชน์และการพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยว รวมทั้งปัจจัยแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว โดยใช้ทรัพยากรเหล่านี้ให้เกิดคุณค่าอย่างชาญฉลาด และยังคงรักษาเอกลักษณ์ของธรรมชาติและวัฒนธรรมไว้ให้นานที่สุดเกิดผลกระทบน้อยที่สุด และใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป (จิตตินันท์ นันทไพบูลย์, 2551) การพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นในปัจจุบัน โดยมีการปกป้องและสงวนรักษาโอกาสต่าง ๆ การท่องเที่ยวจะมีความหมายรวมถึงการจัดการทรัพยากรเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคมและความงามทางสุนทรียภาพ (วรรณ วลัยวานิช, 2549)

ดังนั้น การพัฒนาการท่องเที่ยวจึงหมายถึง การพัฒนาการจัดการมีที่ระบบ โดยการนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ เข้าไปปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหรืออานาวิชาการที่แปลกใหม่เข้ามาประยุกต์ใช้ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพมากขึ้นและเพื่อเป็นการตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวได้อย่างชัดเจนมากขึ้น

2. ความสำคัญของการพัฒนาการท่องเที่ยว

การพัฒนาการท่องเที่ยว มีความสำคัญต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างมาก เป็นโอกาสในการกระจายรายได้สู่ชุมชนในชนบทและการจ้างงานในท้องถิ่น ภาครัฐจึงได้กำหนดยุทธศาสตร์ของการท่องเที่ยวโดยภาครัฐจะสนับสนุนด้านความรู้ ประสบการณ์และงบประมาณอุดหนุนผ่านกลไกของรัฐในรูปแบบต่างๆ การพัฒนาโดยเน้นด้านเศรษฐกิจ หมายถึงความก้าวหน้าที่มุ่งจัดสวัสดิการเป็นต้น การลดความยากจนและลดการว่างงาน การลดความไม่เสมอภาคทางเศรษฐกิจ ซึ่งเน้นด้านเศรษฐกิจมองในแง่ที่ว่า การพัฒนาในพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษ ทูนิยมอุตสาหกรรม การควบคุมการดำรงชีพของเขาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ซึ่งได้รวบรวมแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาว่า ต้องมุ่งเน้นไปยัง 1) ความสามารถในการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตในอนาคต 2) ความสามารถของตัวบุคคลในการช่วยเหลือตนเอง 3) ความสามารถในการควบคุมตัวเอง

ดังนั้น การพัฒนาการท่องเที่ยวบนพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษจะมีความสำคัญในเรื่องของ การค้า อุตสาหกรรม ตลอดจนถึง การต้องดำรงรักษาระบบนิเวศน์ประเพณีเอาไว้ด้วยกัน จึงจำเป็นต้องมีกระบวนการจัดการที่ยั่งยืนเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวต่อไป

พื้นที่เศรษฐกิจพิเศษ

เขตเศรษฐกิจพิเศษ (Special Economic Zone: SEZ) เป็นลักษณะของเขตพื้นที่ในการประกอบอุตสาหกรรมและการค้าที่มีเงื่อนไขและสิทธิพิเศษบางประการแตกต่างจากการประกอบธุรกิจโดยทั่วไป เพื่อประโยชน์ในการส่งเสริมการลงทุนและพัฒนาประเทศ โดยมีรูปแบบและเรียกชื่อแตกต่างกันเช่น ในประเทศจีนเรียกว่า “เขตเศรษฐกิจพิเศษ” (Special Economic Zone) ประเทศมาเลเซียเรียกว่า “เขตการค้าเสรี” (Free Trade Zone) ประเทศเกาหลีเรียกว่า “เขตส่งออกเสรี” (Free Export Zone) ซึ่งในปัจจุบันเขตเศรษฐกิจพิเศษมีอยู่ในประเทศต่างๆ ทั่วโลกทั้งประเทศทุนนิยมและสังคมนิยมการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษขึ้นให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ต่างๆ เช่น การอุตสาหกรรม การท่องเที่ยวการพาณิชย์และเป็นแหล่งการเงินที่สำคัญอีกด้วย การพัฒนาพื้นที่พิเศษขึ้นในประเทศต่างๆ เพื่อพัฒนาศักยภาพในการแข่งขัน โดยเฉพาะประเทศที่ระบบการให้บริการของภาครัฐที่ยังขาดความเป็นเอกภาพ การบริการล่าช้าไม่มีประสิทธิภาพ อันเป็นอุปสรรคที่ทำให้นักลงทุนจากต่างชาติไม่เข้ามาลงทุน รวมทั้งยังเป็นอุปสรรคทำให้การพัฒนาการลงทุนของนักลงทุนภายในประเทศไม่สามารถทำให้ดีขึ้นพัฒนาการของแนวคิดในการพัฒนาพื้นที่พิเศษขึ้นนี้เริ่มมาจากเขตนิคมอุตสาหกรรม (Industrial Zone) ซึ่งต่อมาพัฒนาเป็นเขตอุตสาหกรรมส่งออก (Export Processing Zone) เขตเศรษฐกิจพิเศษในประเทศที่พัฒนาแล้วส่วนใหญ่ไม่มีพื้นที่การพัฒนาเฉพาะแต่จะเน้นการพัฒนาระบบการให้บริการทั้งระบบ โดยลดกฎระเบียบที่ไม่จำเป็น ใช้เทคโนโลยีระบบเครือข่ายมีการให้บริการแบบศูนย์บริการร่วม ทำให้เกิดความรวดเร็วในการบริหารจัดการ ส่วนเขตเศรษฐกิจพิเศษในประเทศกำลังพัฒนามีความจำเป็นในการตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษ เนื่องจากสภาพการเมืองระบบราชการที่ไม่เอื้อต่อการลงทุนธุรกิจการค้า มีความล่าช้าและมีกฎระเบียบมาก จึง

จำเป็นต้องจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษเพื่อวางกฎระเบียบให้เกิดความคล่องตัวในการทำธุรกิจ (สิริวิชา สิริพิชัย, 2551)

ดังนั้น เขตเศรษฐกิจพิเศษ จึงเป็นการขยายการค้าและการลงทุนที่เติบโตขึ้นจากฐานตลาดที่ใหญ่ขึ้นของภูมิภาคอาเซียน รวมทั้งความร่วมมือทางด้านการลงทุนระหว่างประเทศที่เพิ่มขึ้นของภาครัฐและเอกชนที่ต้องการแลกเปลี่ยนด้านทรัพยากรแรงงานและความเชี่ยวชาญ

ปัจจัยการพัฒนาการท่องเที่ยวบนพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษ

ปัจจัยการพัฒนาการท่องเที่ยวบนพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษจำเป็นต้องมีการพิจารณาทั้งในมิติด้านเศรษฐศาสตร์ สังคมและสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไปด้วย โดยการใช้ประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจการพัฒนาการท่องเที่ยวบนพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษ มีปัจจัยหลักสำคัญ 3 ประการ ประกอบด้วย ดังนี้

1. ปัจจัยด้านการพัฒนาทางด้านการเศรษฐกิจ (Economic Sustainability)

การเติบโตต้องอยู่ในอัตราที่บริหารจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพ หากโตเร็วไปอาจทำให้สิ่งรองรับนักท่องเที่ยวด้านต่างๆ ไม่พร้อม ไม่เพียงพอ เช่น โครงสร้างพื้นฐานคุณภาพของแรงงานและการให้บริการอาจมีผลทำให้นักท่องเที่ยวหงุดหงิดไม่พอใจขาดความนิยมไม่เดินทางมาท่องเที่ยวทำให้เศรษฐกิจตกต่ำในระยะยาว

2. ปัจจัยด้านการพัฒนาทางด้านสังคม (Social Sustainability)

หลังไหลของนักท่องเที่ยวต่างประเทศมากขึ้นและรวดเร็วเกินไปมีผลกระทบต่อชุมชนที่มีความเป็นเอกลักษณ์ในท้องถิ่น การใช้จ่ายเงินอย่างง่ายดายของนักท่องเที่ยว ซึ่งมีกำลังซื้อสูงกว่าคนในท้องถิ่นการใช้ชีวิตที่หรูหราหรืออย่างอิสระเสรีซึ่งทะลักเข้าสู่ชุมชนหนึ่งๆ อาจกลายเป็นแม่เหล็กดึงดูดใจให้คนหนุ่มสาวในท้องถิ่นหลงใหลมัวเมาต่อเงินทองหรือความสำราญที่หาได้ง่ายๆ ทำให้เกิดปัญหาสังคมติดตามมากมาย

3. ปัจจัยการพัฒนาทางด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Sustainability)

การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ขาดการควบคุม อาจกลายเป็นสิ่งที่ทำลายสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นตัวต้นกำเนิดของกิจกรรมท่องเที่ยวนั้นๆ เสียเอง เช่น จำนวนนักท่องเที่ยวที่ล้นหลาม ความแออัด ความสกปรกรกรุงรังและอื่นๆ การเร่งรัด

พัฒนาโดยใช้เทคนิคก่อสร้างที่ไม่เหมาะสมทำให้เกิดการพังทลายอย่างถาวรของหน้าดิน หาดทราย ชายทะเลการสูญเสียสภาพภูมิทัศน์ ฯลฯ การก่อสร้างอาคารหรือ สิ่งก่อสร้างในตำแหน่งที่ผิดพลาด อาจทำให้วงจรธรรมชาติเกิดความแปรปรวน กิจกรรมของนักท่องเที่ยวจำนวนมากทำให้เกิดปริมาณของเสียอย่างมหาศาล เช่นของ เสีย เศษอาหาร ขยะเป็นต้น ทำให้เกิดมลภาวะต่อสิ่งแวดล้อมได้อย่างมากมาย (เนตร ชนก นันท์, 2545)

ดังนั้น ปัจจัยการพัฒนาการท่องเที่ยวบนพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษจำเป็นต้องมีการ พิจารณาทั้งในมิติด้านเศรษฐศาสตร์ สังคมและสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไปโดยการ ใช้ประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจจะทำให้เกิดเป็นกระบวนการพัฒนาการจัดการ การท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพมากขึ้น

การพัฒนาการท่องเที่ยวบนพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษ

พัฒนาการท่องเที่ยวบนพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษ ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ หลัก คือด้านแหล่งท่องเที่ยว ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านการบริการและด้าน ผลิตภัณฑ์ของแหล่งท่องเที่ยว

1) ด้านแหล่งท่องเที่ยว หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวที่มีความสำคัญและคุณค่า ทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีและศาสนา รวมถึงสถานที่หรืออาคารสิ่งก่อสร้างที่มี อายุเก่าแก่หรือเคยมีเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้นในประวัติศาสตร์และสิ่งก่อสร้างที่มี คุณค่าทางศิลปะและสถาปัตยกรรม

2) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของทรัพยากร การท่องเที่ยวที่ต้องมีสิ่งอำนวยความสะดวก เพื่อที่ท่องเที่ยวนั้นจะได้รับความ สะดวกสบายและประทับใจทำให้นักท่องเที่ยวอยากอยู่ท่องเที่ยววันขึ้น

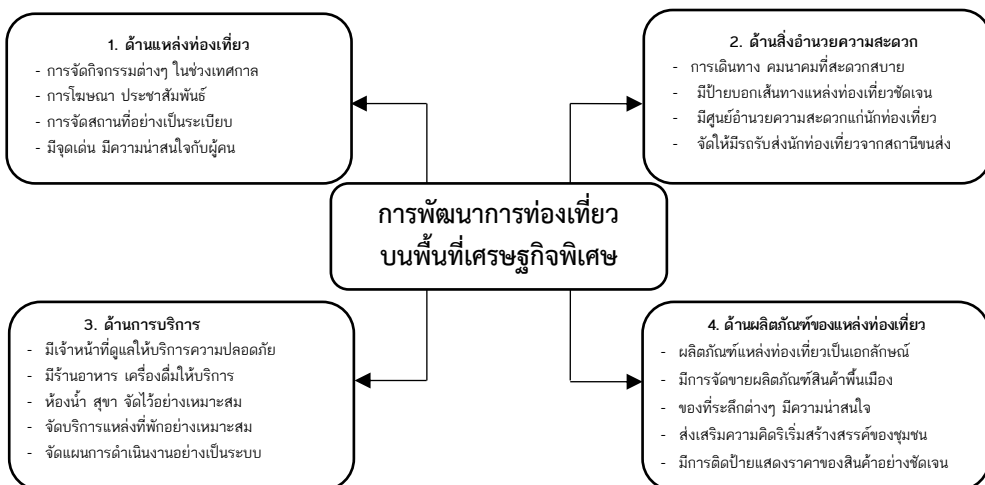
3) ด้านการบริการ อันได้แก่การให้บริการเพื่อการท่องเที่ยวที่มีอยู่ในพื้นที่หรือ กิจกรรมที่มีผลเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของพื้นที่นั้น

4) ด้านผลิตภัณฑ์ของแหล่งท่องเที่ยว เป็นส่วนของความต้องการในการ ท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับนักท่องเที่ยวผู้ประกอบการและประชาชนในพื้นที่ ซึ่งหมาย รวมถึงกิจกรรม รูปแบบหรือกระบวนการการท่องเที่ยว (ดรรัชณี เอมพันธ์, 2548)

ดังนั้น การพัฒนาการท่องเที่ยวบนพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษ ประกอบไปด้วย 4 ด้าน ซึ่งแต่ละด้านมีข้อค้นพบที่สำคัญ คือ 1) ด้านแหล่งท่องเที่ยว การจัดกิจกรรมต่างๆในช่วงเทศกาล มีการโฆษณาประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการ มีการจัดสถานที่อย่างเป็นระเบียบให้มีจุดเด่น มีความน่าสนใจกับผู้คน 2) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก สิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่จะช่วยให้นักท่องเที่ยวได้รับความสะดวก มีการเดินทางคมนาคมที่สะดวกสบาย มีป้ายบอกเส้นทางแหล่งท่องเที่ยวชัดเจน มีศูนย์อำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว จัดให้มีรถรับส่งนักท่องเที่ยวจากสถานีขนส่ง 3) ด้านการบริการ การให้บริการที่ดีคือ มีเจ้าหน้าที่ดูแลให้บริการความปลอดภัย มีร้านอาหาร เครื่องดื่มให้บริการ ห้องน้ำ สุขาจัดไว้อย่างเหมาะสม จัดบริการแหล่งที่พักอย่างเหมาะสม จัดแผนการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ 4) ด้านผลิตภัณฑ์ของแหล่งท่องเที่ยว ผลิตภัณฑ์ของแหล่งท่องเที่ยวมีความเป็นเอกลักษณ์ มีการจัดขายสินค้าพื้นเมือง ของที่ระลึกต่างๆ ที่มีความน่าสนใจ มีการส่งเสริมความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของชุมชน และควรมีการติดป้ายแสดงราคาของสินค้าอย่างชัดเจน

จากการศึกษาสามารถสร้างรูปแบบแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวบนพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษ ดังภาพที่แสดง

ภาพที่ 1 : การพัฒนาการท่องเที่ยวบนพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษ

ที่มา : (ทัศนีย์ ปิยะเจริญเดช), 2563

เอกสารอ้างอิง

- จิตตินันท์ นันทไพบูลย์. (2551). *จิตวิทยาการบริการ*. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดดูเคชั่น.
- ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์. (2537). *การวางแผนการพัฒนาการท่องเที่ยว*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ดร.รชณี เอมพันธ์. (2548). *การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในเอกสารชุดฝึกอบรมทางไกลหลักสูตรการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ดำรง แสงกวีเลิศ. (2545). *เขตเศรษฐกิจพิเศษ : แนวคิดใหม่ในการพัฒนาพัฒนาพื้นที่เฉพาะ*. *วารสารเศรษฐกิจและสังคม*, 39(2), 42-43.
- เนตรชนก นันท์. (2545). *การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม: กรณีศึกษาชุมชนวัดพระบาทห้วยต้ม อำเภอสี จังหวัดลำพูน (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว)*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- บุญเลิศ ตั้งจิตวัฒนา. (2542). *การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน*. เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ราชบัณฑิตสถาน. (2546). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพฯ: บริษัท นานมีบุ๊คส์ จำกัด.
- วรรณ วรชวานิช. (2549). *ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ศิริ ฮามสุโพธิ์. (2543). *สังคมวิทยาการท่องเที่ยว*. เลย: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏเลย.
- ศูนย์วิจัยกสิกรไทย. (2561). *การท่องเที่ยวประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมहनุนตลาดไทยเที่ยวไทยครั้งแรกของปี 2561*. กรุงเทพฯ: บริษัท ศูนย์วิจัยกสิกรไทย จำกัด.
- สิริวิชา สิทธิชัย. (2551). *สิทธิประโยชน์ทางภาษีเพื่อการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษ (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต)*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.